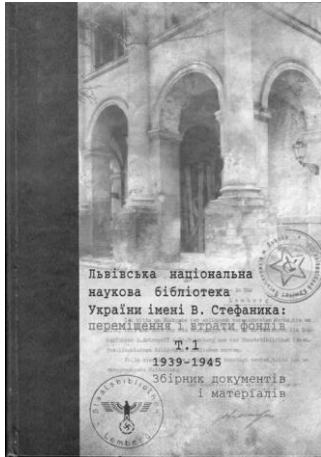

Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника: переміщення і втрати фондів

Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника: переміщення і втрати фондів. Т. 1: (1939—1945) : зб. док. і матеріалів / [упоряд.: Г. Сварник, Р. Дзюбан, М. Кривенко, Л. Кусий, В. Муравський; наук. ред. Я. Дашкевич, М. Романюк, Г. Сварник] ; НАН України, Львів. нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника. — Львів, 2010. — 567 с. — (Джерелознавча серія).

Рецензоване видання підготували до друку фахівці

Науково-дослідного відділу історичних колекцій Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника Г. Сварник, Р. Дзюбан, М. Кривенко, Л. Кусий, В. Муравський. Керівником колективу авторів-упорядників збірника був відомий український історик-джерелознавець Я. Дашкевич, а з лютого 2010 року — завідувач відділу Г. Сварник.

У збірнику опубліковано документи, "які висвітлюють історію Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника за 1939—1945 рр., а саме: втрати і переміщення книжкових, рукописних та мистецьких колекцій внаслідок подій Другої світової війни. Зокрема, йдеться про переміщення фондів до Польщі, Росії, Німеччини, а також про передачу окремих збірок та колекцій іншим академічним установам, архівам та музеям України. Публіковані документи і матеріали, писані українською, німецькою, польською, російською мовами, зберігаються в бібліотеках і архівах Львова, Києва, Берліна, Вроцлава, Варшави, Кракова і Москви. Більша частина документальних матеріалів публікується вперше". Проте, як слушно зауважила у вступному слові Г. Сварник, "матеріали видання охоплюють коло питань, яке виходить далеко поза рамки теми переміщення і втрат фондів ЛННБУ — йдеться про історію наукових, бібліотечних та музейних установ Львова, створених усіма національними громадами Галичини до 1939 р., їх ліквідацію, реформування, реорганізацію у різні історичні періоди — перший радянський (1939—1941), короткий період Української держави (1941), німецький (1941—1944) та другий радянський післявоєнний період, — про їх організаційну структуру та кадрове забезпечення; відображають процеси централізації, концентрації та перерозподілу майна і фондів поміж різними інституціями, містами і навіть країнами [...]. Документи дозволяють простежити драматичну долю окремих збірок та їх власників" (с. III). У вступному слові (с. II—VII) Г. Сварник охарактеризувала основні завдання, що ставив колектив Науково-дослідного відділу історичних колекцій, опрацьовуючи масиви маловідомого документального матеріалу, які проблемні та "незручні" питання виникали у процесі роботи. Адже тривалий час вважалося, що відповідальність за

втрату культурних цінностей у роки війни має бути покладено лише на німецьких окупантів. Однак, як свідчать документальні джерела, до вивезення культурних цінностей зі Львова та України причетні й представники польської нації (с. IV). Авторка рецензії мала нагоду переконатись у цьому, коли досліджувала проблеми втрат фондів колекцій Львівського історичного музею за період німецької окупації міста (1941—1944).

Передмову до збірника, що за характером і змістом фактично є науковою статтею, уклав Р. Дзюбан (с. VIII—L). Коло його наукових інтересів, власне, й становлять окреслені питання. Автор простежив історію створення Наукової державної бібліотеки (нині — Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника, далі — ЛННБУ), зміни в її організаційній структурі, докладно і послідовно проаналізував картину втрат бібліотечних фондів в окремі періоди Другої світової війни, використавши великий масив документальних джерел. У передмові також зазначено, яких вимог дотримувалися автори-упорядники при публікації матеріалів.

Основну частину збірника становлять джерела 1939—1945 років. Усього опубліковано 240 документів (с. 1—395) та 6 текстів (здебільшого спогади) у додатку (с. 396—412). Матеріали уміщено за хронологією. Перший датовано 1 вересня 1939 року, останній — груднем 1945 року. Спогади написані у повоєнні роки. Місцезнаходження опублікованих документів наведено згідно з чинними українськими стандартами. Більшість джерел — це матеріали, що зберігаються в архівах та відділах рукописів відповідних установ України, Польщі та Німеччини. На окрему увагу заслуговують публікації з часописів, зокрема періоду німецької окупації. Документи дібрано за тематичним принципом, тобто насамперед щодо історії фондів зібрань ЛННБУ. Однак у багатьох текстах паралельно йдеться про колекції інших, подекуди приватних, бібліотек, а також архівів та музеїв.

Зауважимо, що у вступному слові варто було б зазначити, хто з упорядників опрацьовував документи польських та німецьких архівів. Така інформація, безперечно, зацікавила б читачів, оскільки йдеться про створення високопрофесійного книжкового продукту. На жаль, збірник не містить матеріалів з російських архівів. Вочевидь, упорядники не мали можливості ознайомитися з ними з огляду на сучасні об'єктивні проблеми організації наукових відряджень.

Документи опубліковано мовами оригіналів — українською, польською, німецькою, російською. У текстах зустрічаються фрагменти латинською, французькою та чеською мовами. Для вітчизняних дослідників опрацювання російськомовних та польськомовних джерел не становитиме труднощів. Однак для німецькомовних документів варто було паралельно подати переклад українською, що значно підвищило б цінність видання.

Зазначимо, що текст збірника пройшов ретельне редакційне опрацювання. Проте наявні певні розбіжності. Так, документ № 72 "Розпорядження управи міста Львова про призначення директором Львівської філії Академії наук

Костя Кисілевського та управителем Івана Пашкевича" (с. 137) в анотації від упорядників збірника датовано 22 червня 1941 року, хоча зрозуміло, що про "управу міста" у той час говорити зарано, та й у тексті оригіналу йдеться про 22 липня (22. Juli) 1941 року.

Важливою частиною видання є науково-довідковий апарат (НДА), який не тільки полегшує пошук потрібних відомостей у документальному масиві опублікованих джерел, а й має особливу інформативну цінність. Ознайомлення з ним переконує, що новаторський підхід до створення НДА в репертуарі вітчизняних археографічних видань є винятком, а отже заслуговує на особливу увагу. Він охоплює вісім покажчиків: "Біограми"; "Список використаних джерел"; "Перелік скорочень"; "Словник рідковживаних та іншомовних слів"; "Іменний покажчик"; "Географічний покажчик"; "Покажчик архівних, бібліотечних, музейних і окремих збірок та установ-фондоутворювачів"; "Покажчик особистих та родинних колекцій".

Розділ "Біограми" містить найважливіші відомості про життя та діяльність осіб, прізвища яких найчастіше зустрічаються в опублікованих документах (укладач Л. Кусий) (с. 413—430). Серед них не лише бібліотечні працівники та книгознавці, а й історики, мистецтвознавці, літератори українського, польського та німецького походження. Окремі біограми подають інформацію про тогочасних радянських функціонерів сфери культури та науки — 68 прізвищ відомих та малознаних навіть у професійних колах осіб.

"Список використаних джерел" (укладач М. Кривенко) представлено у двох частинах: "Архівні фонди" (с. 431—432) і "Література" (с. 433—435). Перша містить назви архівів, бібліотек та інших установ, де зберігаються опрацьовані документальні джерела, наведено відповідні облікові позначення до них (номери фондів, описів, справ тощо). Загалом подано відомості про 17 українських, польських та німецьких інституцій. Неопубліковані матеріали російських архівів цієї тематики донині залишаються невідомими українським дослідникам. У списку літератури уміщено переліки статей, присвячених проблемі втрат та переміщення культурних цінностей Львова в роки окупації, опублікованих в українських та польських наукових виданнях; збірок документів; дописів у журналах періоду Другої світової війни; літератури української діаспори (загалом 34 позиції українською, польською, російською мовами).

У "Переліку скорочень" наведено загальноприйняті в українській мові абрєвіатури, їх значення, а також, що особливо важливо при роботі з іншомовними документами збірника, вживані скорочення у польських, німецьких і латинських текстах (укладач В. Муравський, с. 436—443).

До безсумнівних переваг видання належить "Словник рідковживаних та іншомовних слів" (укладач В. Муравський, с. 444—448). Він містить специфічні терміни, що зустрічалися у тогочасних україномовних документах. Здебільшого йдеться про слова, утворені під впливом польської та німецької мов і непоширені в сучасній українській лексиці. Вони ускладнюють розуміння тексту для читачів, що не мають досвіду роботи з такими документами.

Найбільшим за обсягом є "Іменний покажчик" (укладач М. Кривенко, с. 449—495). Він містить перелік всіх осіб (кирилицею та латинкою), чії імена та прізвища зустрічаються у тексті збірника. Старанно опрацьована система посилань дає можливість простежити різні варіанти на-

писання імен-прізвищ. Укладач виконала також значну пошукову роботу, оскільки в покажчику наведено імена та по батькові маловідомих осіб, які фігурують у документах лише за прізвищем.

Назви населених пунктів уміщено в "Географічному покажчику" кирилицею та латинкою (укладач Л. Кусий, с. 496—511). Додатково зазначено вулиці та площі Львова, до того ж назви наведено мовами оригіналів — українською, російською, польською, німецькою, що дає можливість, зокрема, простежити зміни міських топонімів за різних режимів у період Другої світової війни.

Особливо старанно впорядковано "Покажчик архівних, бібліотечних, музейних і окремих збірок та установ-фондоутворювачів" (укладач В. Муравський, с. 512—549). Значний обсяг назв різними мовами вимагав структурування змісту. Автор розробив перелік назв архівів, бібліотек, музеїв, інших установ та окремих збірань, застосовуючи систему посилань.

Насамкінець уміщено "Покажчик особистих та родинних колекцій" (укладач Л. Кусий, с. 550—565). Він подібний до іменного, але, як бачимо з назви, йдеться про осіб-колекціонерів чи власників документальних, мистецьких та речових пам'яток історико-культурного значення.

Підсумовуючи, зазначимо, що покажчики слугуватимуть цінним довідковим матеріалом і для вчених-дослідників, і для аматорів-краєзнавців. До того ж їхній зміст особливо яскраво підтверджує позицію Львова як центру розвитку культур кількох народів.

Випуск збірника є, безперечно, знаковою подією у творенні сучасної бібліотеки українських археографічних публікацій. Видання покликане стати стимулом для колективів українських науково-культурних установ, які вивчають історію і потребують відомостей про обсяги і характер втрат історико-культурних цінностей бібліотечних, архівних, музейних фондів та приватних колекцій.

Знайдені, опрацьовані та опубліковані документи і матеріали свідчать про тривалу напружену працю загалом невеликого, як на такі обсяги діяльності, творчого колективу. Р. Дзюбан у передмові зазначив: "На етапі задуму цього збірника документів, пошуку та збору матеріалів робота відбувалася під керівництвом наукового редактора видання професора Ярослава Романовича Дашкевича — свідка та учасника подій, про які йдеться в історичних джерелах" (с. L). "Наша скромна праця, — зауважила Г. Сварник, — є даниною вдячності світлій пам'яті цього великого Історика України" (с. VII). Автори-упорядники подякували за підтримку та професійну допомогу в підготовці видання польському вченому-історикові д-ру М. Матвіюву (Національна бібліотека ім. Оссолінських у Вроцлаві), науковому співробітникові Відділу рукописів ЛННБУ Т. Гуцаленко, директорові Львівської обласної універсальної наукової бібліотеки І. Сварнику.

Отже, видання розраховане передусім на дослідників історії та культури Львова, фахівців у галузі архівної, бібліотечної та музейної справи, мистецтвознавців, краєзнавців, для яких слугуватиме важливим інструментом у науково-дослідній роботі, а також на широке коло читачів.

*Ольга Перелигіна,
провідний науковий співробітник
Львівського історичного музею*

Надійшла до редакції 20 травня 2015 року